

MİLLİ MÜCADELEDE İZMİT TELGRAFLARI

Haluk SELVİ*

XIX. yüzyıla kadar Osmanlı mülkî teşkilâtında Kocaeli ismi ile yer alan İzmit, daha sonra müstakil mutasarrıflık haline getirilmiş olup bu mutasarrıflık, batıda İstanbul, güneyde Ertuğrul (Bilecik), Hüdâvendigâr (Bursa), doğuda Bolu Mutasarrıflığı kuzeyde ise Karadeniz ile çevriliydi. II. Abdülhamid devrindeki kazaları İzmit, Adapazarı, Geyve, Kandıra ve Karamürsel'di. Biz bu çalışmamızda merkez İzmit, Karamürsel, Darıca, Armutlu ve Yalova telgraflarını ele alacağız.

Milli Mücadele yıllarında Anadolu'nun en hareketli bölgelerinden olan İzmit ve çevresi İstanbul ile Anadolu arasındaki geçiş konumunu hemen hemen tutum ve tavır olarak da göstermiştir. Bazen İstanbul Hükümeti, bazen de Ankara Hükümeti arasında kalan İzmitliler her halükarda bağımsız bir Osmanlı Devleti için hareket etmişler ve haksız işgaller karşısında tepkilerini ve zaferler karşısında heyecanlarını çeşitli şekillerde göstermişlerdir. İzmitliler, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından Lozan Barış Antlaşması'na kadar bazen yaptıkları mitinglerle, bazen de ilgili idari makamlara gönderdikleri telgraflarla önemli olaylara ilgisiz kalmamışlardır. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra başlayan ülkedeki idari ve siyasi yapılanma içerisinde İzmit daha çok İstanbul tarafından yönlendirilmiştir. Anadolu'da başlayan ilk işgaller üzerine İzmit ve çevresinde milli teşkilatlanmaya gidilmiş ve yapılan mitinglerle işgaller protesto edilmiştir.

Anadolu'da Milli Mücadele hareketinin başlangıç noktalarından birisi sayılan 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali üzerine İzmit'te 17 Mayıs 1919 ve 22 Mayıs 1919'da iki önemli miting düzenlenmiştir.

22 Mayıs Perşembe günü düzenlenen miting sonunda alınan kararlar İstanbul'da ilgili makamlara ve Sadaret'e bir telgrafla iletilmiştir. İzmit Miting Heyeti Reisi Saadeddin Eşref imzalı ve "İzmir fecay'i ve Osmanlıların akıbeti hakkında işitilen kara haberlerden müteessiren bugün yine tatil-i mesai ederek ve müteheyyiç toplanan İzmit ahali namına aşağıdaki miting kararlarını aynen arz eder ve milli emelleri tatmin edecek surette tebligatınızı bekleriz" şeklinde başlayan telgrafta heyet tarafından alınan kararlar şöyle sıralanıyordu:

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanı, Esentepe Kampüsü, Sakarya.
e-mail: hselvi@sakarya.edu.tr

1- İzmir'de Türk ismetinin, İslam mukaddesatının uğradığı bütün facialar hükümetin resmi lisanı ile ilan olunmalıdır.

2- Osmanlı saltanatının maruz kaldığını öğrendiğimiz tehlikelerin derecesinden millet haberdar edilmelidir.

3- Milletın duygularının yansıma yeri olan matbuat bu hususta sansür takibinden büsbütün azade bulundurulmalıdır.

4- Mezarımız üzerine arzumuz hilafına bir binanın bile hayat taşımaya müsaade edemeyeceğimize İtilaf Devletleri inanmalıdırlar.

5- Washington'un mezarında beşeriyete karşı vaz' ettiği düsturlarla namusunu elimize rehine veren Wilson hazretleri için ittihaz vaad eden bütün Amerika milleti namına bir haysiyet meselesi telakki edilmelidir¹.

İzmit'te ilk mitingın olduğu gün, 17 Mayıs'ta Kandıra'da da bir miting düzenlenerek Belediye Reisi Ahmed Bey, Müftü Rıza Efendi, Hürriyet ve İtilâf Fırkası Kandıra Şubesi Reisi Faik, Kandıra eşrafından Hasan, Hürşid, Niyazi, Ali, Mehmed, Raif efendiler tarafından Sadaret'e bir telgraf çekildi. Kandıralıların İzmir'in işgalinde duydukları rahatsızlık İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcileri nezdinde protesto edildi. İstanbul Hükümeti'nden, "öz vatanımız olan güzel İzmir'imizin Wilson prensibi hilafına Yunan askerleri tarafından işgal olunduğu"ndan duyulan üzüntü dile getirilerek işgalin kaldırılması için her suretle hükümetin emrinde olduğu, lâzım gelen adil teşebbüslerin yapılması gerektiği ifade edildi.²

Karamürsel, Milli Mücadele döneminde milli duyguların ön plana çıktığı yerlerden birisi idi. Burada ilk işgallerden sonra Rauf Bey başkanlığında Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye ve Redd-i İlhak Heyeti kurulmuş, İzmir'in işgali üzerine mitingler düzenlenerek, İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcilerine protesto telgrafları gönderilmiştir. 19 Mayıs 1919'da Hükümete gönderilen, "Karamürsel Kazası Ahalisi Namına Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye ve Redd-i İlhak Heyeti Reisi Rauf" imzalı telgrafta, Yunan askeri tarafından İzmir'in işgali hakkındaki umumi tebligatın büyük bir üzüntü ve heyecan meydana getirdiği, gelecek için unsurlar arasında düşmanlıkları artırdığı, milyonlarca Müslüman kalbini rencide eden bu halin ortadan kaldırılarak hakkın mazlumların lehine olarak tezahür ettirilmesi istendi.³

İşgal sırasında Yunan askerlerinin ve onlara rehberlik eden yerli Rumların yaptığı cinayetlerin ve mezalimin Anadolu'da duyulması üzerine harekete geçen Karamürsel ahalisi 20 Mayıs'ta İstanbul'daki farklı makamlara gönderdikleri telgrafta durumu protesto ederek yapılan kötülüklerden doğan üzüntülerini dile getirmişler ve bütün ahalinin büyük galeyan ve heyecan içinde olduğunu, bundan sonra meydana gelecek olaylardan dolayı sorumluluk kabul etmeyeceklerini Karamürsel Redd-i İlhak Heyeti Reisi Rauf Bey aracılığı ile bildirmişlerdir.⁴

Darıca ahalisi namına Belediye Reisi Osman, Darıca Hürriyet İtilâf Şubesi Reisi Salih Sadi ve Kâtip Tefik, İzmir'in işgalinden beş gün sonra, 20 Mayıs 1919'da İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine çektikleri telgrafta, Osmanlı Saltanatını ve bütün Müslümanların hukukunu felakete doğru sevk eden umumi harbin İttihat ve Terakki Hükümeti'nin hatalarıyla neticelendiğini ifade etmişlerdir. Darıca Hürriyet ve İtilaf Fırkası temsilcileri,

1 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Babialı Evrak Odası Sadaret Evrakı, (BOA. A.VRK.) 833/14.

2 BOA.A.VRK.830/11; Hamdi Atamer, "Milli Direnme", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 7 (Ocak 1968), Belge: IV.

3 BOA. A.VRK. 831/2.

4 BOA. A.VRK. 832/45.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un on dört maddelik prensipleriyle Osmanlı mülkünün bütünlüğünün teminat altına alınacağına sükûnetle beklendiği bir sırada Osmanlı Devleti'nin kalbi olan İzmir vilâyetine karşı Yunan hükümeti tarafından vuku bulan tecavüzleri bütün mevcudiyetleriyle protesto etmişler, Osmanlı milli emelleriyle mukaddes vatanının açık hukukunun muhafazasını "Muazzam İtilâf Devletlerinin" adaletinden belediklerini belirtmişlerdir."⁵

Armutlu'da İzmir'in işgali üzerine bütün ahalinin katıldığı bir miting düzenlenmiş, 24 Mayıs'ta "Üç bin ahali-i İslâmiyesi namına Armutlu Belediye Reisi Osman" imzasıyla Sadarete çekilen telgrafta, harp alanından çok uzak olan ve asırlardan beri Türk Yurdu bulunan İzmir'in Yunanlılar işgalinin bütün Türkleri galeyana getirdiği, Paris'te verilen kararın Osmanlıları galeyana getireceği, Türklüğün kalbi olan İzmir'de yapılan mezalime kimsenin boyun eğmeyeceği, Türk olmaktan başka bir kusurları olmayan Türklerin adalet beledikleri ifade ediliyordu.⁶

Yalova'da işgaller üzerine Yalova İzmir Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi kurulmuş, Yalova Müftüsü Fehmi Efendi milli çalışmalarda ön planda yer almıştır. İzmir'in işgali üzerine 17 Mayıs ve 21 Mayıs'ta Yalova'da toplantılar düzenlenmiş, 21 Mayıs 1919'da Sadaret'e gönderilen telgrafta, "son gelen telgraflardan İzmir'de hala Yunan askeriyeye müştereken hareket eden yerli Rumların İslâmlara karşı ırza tasallut, katliam, malların yağmalanması gibi kötülük ve faciaları işlenmeye devam ettiklerini anlıyoruz. Ahalinin galeyanlarının zabt ve teskin edilemez olduğunu bildirmeğe lüzum gördük." deniliyordu⁷. Böylece İzmir ve çevresi İzmir'in işgaline sessiz kalmamış, bu olaydan sonra Anadolu halkının mücadele etme fikri geliştiği gibi İzmir'in de işgallere karşı direnişe geçme fikri hâkim olmaya başlamıştır. İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılması için telgraflarda ve mitinglerde ifade edilen fedakârlıklar yerine getirilmiştir.

Bu ilk işgaller karşısında milli bir bilinç oluşturan İzmir ve çevresindeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, kısa süre sonra milis kuvvetlerle bölgede olası bir işgal tehlikesine karşı silahlı örgütler kurmaya başladılar. Bölgede milis teşkilatlarının oluşturulmasında Mustafa Kemal Paşa'nın önemli etkisi ve yönlendirmesi oldu. Sivas Kongresi'ni takip eden günlerde milli müfrezeler oluşturmak için harekete geçen paşanın, en önemli ve kuvvetli gördüğü milli müfrezeye, Yahya Kaptan müfrezesi idi. Mustafa Kemal Paşa'nın Yahya Kaptan ile ilk ilişkisi İzmir Telgrafhanesi üzerinden oldu.⁸ Milli Mücadele hareketinde İzmir telgraflarının önemlilerinden olan bu yazışmalar şöyle oldu:

Bir gün telgrafçıları, Sivas Telgraf Merkezi'ne şu bilgiyi veriyorlardı: "Çok acele bir telgrafi durdurdular, yani İstanbul'da durdurulmuştur. Telgraf metni aşağı yukarı şöyledir:

"Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Dün İzmir'ten tavsiye edilen Yahya benim. Yarın akşam Kuşçalı telgrafhanesinde emrinizi bekliyorum."

Kuşçalı, Üsküdar ile Gebze arasında bir köydü ve Milli Mücadele boyunca telgrafhanesi ve Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgraflarla meşhur olacak önemli bir haberleşme merkezi idi. Yahya Kaptan, Mustafa Kemal Paşa'ya İzmir'deki teşkilât tarafından tavsiye edilmişti.

Mustafa Kemal Paşa 4 Ekim 1919 tarihinde Kuşçalı merkezinden Yahya Kaptan'dan şu telgrafi aldı:

5 BOA. A.VRK.831/85.

6 BOA. A.VRK.834/54.

7 BOA. A.VRK. 831/32.

8 Enver Konukçu, "Heyet-i Temsiliye İzmir İlişkileri (Eylül 1919 - Nisan 1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı:13, cilt:5 (Kasım 1988).

“Sivas’ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne, önemli ve çok ivedi.

Bendeniz, size iki gün önce İzmit’ten tavsiye edilen Yahya’yım. Emriniz üzere, telgraf başında emirlerinizi almaya geldim. En geç yarın akşama kadar Kuşçalı telgrafhanesindeyim. Yahya.”

Mustafa Kemal Paşa da bu telgraf üzerine şu emri verdi:

“İzmit Merkezi Vasıtasıyla Kuşçalı Telgrafhanesi’nde Yahya Efendi’ye 4.10.1919 Bulduğunuz bölgede güçlü bir teşkilât kurunuz. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey vasıtasıyla, bizimle bağlantı sağlayınız. Şimdilik hazır bulununuz. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal.”

Yahya Kaptan, aldığı bu emir üzerine, teşkilât kurdu ve aylarca İstanbul ile ilişkisi bulunan çevrelerde, Milli Mücadele’ye muhalif çetelerin faaliyetlerine engel oldu. Sonunda, İstanbul Hükümeti tarafından öldürtüldü. Gebze Müdafaa-i Hukuk Heyeti Başkanı ile Gebze Kaymakamı Fevzi Bey’in ortak imzalarıyla, bu üzücü olayın meydana gelişinden önce, makine başında Mustafa Kemal Paşa’ya yapılmış bir müracaatı şu şekildeydi:

“Gebze Kuva-yı Milliye Komutanı Yahya Bey hakkında bazı kimselerin yaptıkları iftiralar üzerine, en sonunda salı gecesi İstanbul’dan komutanlar ve yüksek rütbeli subaylar komutasında gelen iki bin kişilik kadar bir kuvvetle, kendisinin Tavşancıl’da kuşatıldığı ve kuşatmanın hâlâ devam etmekte olduğu şimdi halktan aldığım bilgilerden anlaşılmıştır. Böyle vatani için çalışan bir kimseye karşı yapılan bu işlemin pek haksız olduğu yüksek komutanlığımızca bilinmektedir. Yahya Bey’in kurtarılması için ne gibi bir muamele yapılacağına emir buyrulmasını makine başında bekliyoruz.”

Bu sırada İzmit bölgesinde Kuva-yı Milliye teşkilâtı ile uğraşan Mebus Sırrı Bey de bu konuda Mustafa Kemal Paşa’ya İzmit’ten gönderdiği telgrafta bölgedeki Kuva-yı Milliye çalışmaları hakkında önemli bilgiler veriyordu. İzmit’ten XX. Kolordu Komutanlığı aracılığı ile 20 Ocak 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile özel olarak yazışan Sırrı Bey, bölgedeki olayları şöyle özetliyordu:

“Haberleşmesi dört gün önce yapılmış olan Yahya Kaptan konusu, nihayet, haber almış olacağımız üzere, kendisinin şehit edilmesiyle sonuçlandı. Yahya Kaptan’ın, İstanbul girişinde teşkilatlanmış bir durumda bulunması, herhalde Kuva-yı Milliye’ye karşı cephe almış bulunan kimseleri yıldırıldığından, kendisinin ortadan kaldırılmasının planlandığına şüphe yoktur. Yahya Kaptan’ın bu maksatla öldürülmüş olması, olayı sınırlı kalma niteliğinden çıkarmakta ve Heyet-i Temsiliye’ce üzerinde düşünülmesini gerekli kılmaktadır. İzmit sancağı, eşkiya yüzünden tedirgin iken, yerinden kımıldamayan ve komutası altındaki hiçbir birliğe emir vermeyen, yanındaki hapishaneden on beş yirmi kişinin birden kaçmasını basit günlük olaylardan sayan Alay Komutanı Hikmet Bey, Yahya’nın öldürülmesini önemli bir mesele saymıştır. Yanına aldığı jandarma kuvvetleri ile bizzat yola çıkmış ve sonunda Kuva-yı Milliye’ye ağır bir darbe vurmak suretiyle maksadına erişmiş bulunuyor. Gebze’de kurulmuş bulunan Kuva-yı Milliye’nin başsız kalması, bundan sonra oraları korku içinde bırakacaktır. Buralarca bütün Kuva-yı Milliye’nin dayanağı olarak bilinen Yahya’nın bu şekilde ortadan kaldırılmış olması, kamuoyunu haklı olarak karıştırmıştır. Yahya’nın öldürülmesi, hükümetin Kuva-yı Milliye’ye karşı bundan sonra takınacağı saldırgan tavra delil sayılmaktadır. Bu hareket üzerine, hiç şüphe yok ki, yabancılar tarafından da, Kuva-yı Milliye’nin hükümetin gözünde değersiz ve yok edilebilir nitelikte görüldüğü yargısına varılacaktır. Bu bakımdan gerekli tedbirler alınmalıdır. Durum karışıklıktan kurtarılmadığı ve Gebze kuvvetlerinin hemen güvenilir bir kimseye verilmesi tedbiri alınmadığı takdirde, Üsküdar sancağı da dâhil olmak üzere, bütün İzmit Sancağı’nda, bir tek kişinin bile Kuva-yı Milliye’yi tutmasına

imkân bulunamayacağı kesinlikle bilinmelidir. Jandarma Alay Komutanı Hikmet Bey'in vakit kaybetmeden yerinden alınması şarttır. İzmit sancağında Kuva-yı Milliye'nin varlık gösterebilmesi, ordu hizmetinde bulunan Kaymakam Fevzi Bey'in, jandarma komutanı olmasına bağlıdır. Başka çare yoktur. Bunu önemle bilginize sunuyorum. Kuva-yı Milliye'ye Anadolu taraflarında değer verilmediği ve horlandığı yolundaki söylentiler, üzücü olay üzerine muhaliflere daha çok kuvvet kazandırmış olduğundan, kuvvet ve kudretin kayba uğramadığını gösterecek fiilî bir tedbir alınması şarttır. Ali Fuat Paşa Hazretleri'nin buraya kadar teşriflerini gerekli görmekteyim. İzmit sancağına önem verilmesini ve önem verildiğini gösterecek fiilî tedbirlerin alınması gereğini tekrara mecbur oluyorum.”⁹

Görüldüğü üzere Milli Mücadele hareketi içinde Kuzeypatı Anadolu hattının yer almasında önemli haberleşmeler İzmit üzerinden yapılmış, hareketin planlanması da İzmit telgrafları ile olmuştur.

İzmit'i Milli Mücadele tarihi sırasında telgraflar açısından öne çıkaran diğere bir gelişme Sivas Kongresi kararlarından olan İstanbul ile haberleşmenin kesilerek Damat Ferit Hükümeti'nin istifaya çağırılması sırasında yaşandı. 11-12 Eylül 1919 tarihinde Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'daki bütün resmî makamları ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini İstanbul Hükümeti'ni protestoya ve istifaya çağırmış, bazı merkezler bu karara uyarken bazı merkezler de İstanbul ile haberleşmeye devam etmiştir. İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey bu emirlere uymayınca Mustafa Kemal Paşa ile aralarında çeşitli yazışmalar yaşandı.

28 Eylül 1919'da, Heyet-i Temsiliye adına M. Kemal Paşa Erzurum'a bir telgraf göndererek, Adapazarı ve İzmit'teki Kuva-yı Milliye'nin İstanbul Hükümeti ile ilişkisini şu şekilde ifade etmekte idi:

“...Adapazarı, İzmit ve havalisindeki Kuva-yı Milliye, Hükümet-i Merkeziye'nin mecnunane ve ihanetkârane harekâtından nâşi derhal lüzum-ı iskatını Zat-ı Hazret-i Padişahiye arz ve iblâğ eylemiş ve Ferit Paşa Kabinesi'nin tereddüdü halinde İstanbul'a mübeyyâ bulunmuş olduklarını ve bu surette hareketlerine karşı İtilâf Devletlerinin bitaraf kalacakları hakkındaki teminata tamamen kani bulduklarını bildirmişlerdir”.

1 Ekim 1919'da, tekrar Erzurum'la tel görüşmesi yapan M. Kemal Paşa, “... İzmit'in de henüz kazanılmamış bulunduğuy” nu ifade etmekte idi. Mutasarrıfın İstanbul ile ilişkilerini devam ettirdiği Heyet-i Temsiliye tarafından öğrenilince, M. Kemal Paşa 2 Ekim 1919'da Mutasarrıf Ali Suat Bey'i makine başına çağırarak, hâlâ Damat Ferit Paşa'ya bağlılığın sebebini sordu. Mutasarrıf, İzmit'te “tarafsız idare”yi¹⁰ devam ettirdiğini, halkın fikir ve düşüncelerinde serbest olduğunu, M. Kemal Paşa'yı da hür vicdan sahibi olarak tanıdığını, Sivas'taki hareketin de “İttihatçılığı canlandırma” gayesi güttüğü cevabını vermiştir. Yine aynı tarihte gerçekleşen ikinci tel görüşmesinde M. Kemal Paşa, tutumunu sertleştirerek, mutasarrıftan daha açık davranış içinde olmasını istemiştir. Burada Paşa şu hususların da açıklanmasını istemiştir:

“Siz hâlâ tarafsız kalmayı arzu ediyorsunuz. Hâlbuki takip ettiğiniz davranış, kesinlikle tarafsızlıkla bağdaşmıyor. Milletın bağırıandan kopup gelmiş Kuva-yı Milliye'ye, millî teşkilâta tarafsız kalınamaz. Hâlâ Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin memurluğunu yapmaktasınız. Damat Ferit Paşa'ya itimat etmiyorsanız, bunu hemen Dâhiliye Nazırı'na resmen bildiriniz. Millet dışında, İstanbul'a ve Damat Ferit Paşa'ya bağlılığınızı sürdürmek kararında iseniz, İzmit Livası halkını serbest bırakınız. Bu durumda İzmit'te kalmanız beyhudedir. Hemen

⁹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, I, Ankara, 1987, ss. 310-327; *Nutuk*, III, Vesika No: 199-200.

¹⁰ İzmit ve Adapazarı'nda kurulan Tarafsız Nizam ve uygulamaları hakkında geniş bilgi için bkz. Sebhattın Özel, “Adapazarı'nda Tarafsız Nizam Uygulamaları”, İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, Yıl:2/2003, Sayı: 4, ss. 89-100.

İstanbul'a hareket etmeniz gereklidir. Şu andan itibaren tarafsızlık ve Damat Ferit konusunda ısrar ediyorsanız, sorumlu sayılırsınız. Kongre ve Heyet-i Temsiliye, İttihatçılığı canlandırma gayesini taşımamaktadır. İlişkımız olmadığını zaten açıklamıştık. Kaldı ki bu partinin devamı sayılmak, safdillikten başka bir şey değildir.”

Ali Suat, bu sert telgraf karşısında yine bildiklerinden şaşmamış, hatalı anlayışlar mevcut olduğundan bahsetmiştir. Nitekim M. Kemal Paşa'ya cevabî telgrafında, bu ithamlara karşı savunma yapmak gereğini duymuştur:

“Görüşünüz doğrudur. Tarafsızlığı kendim için düşünmüyorum. İzmit'in iyi bir şekilde idare edilmesi gayesini gütmektedir. Şehirde ve liva da çok çeşitli görüşler vardır. Bunlara karşı tarafsızım. Böyle davranmak elzemdir. Ferit Paşa Hükümeti'ne karşı da tarafsızlık içindeyim. Mutasarrıflıktan ayrılmış gidemem. Bu benim için şeref meselesidir. Şu andaki durumdan ve gelecekteki hareketlerimden tabii ki ben sorumluyum. Sizin beni tehdit ettiğiniz kanaatini de taşıyorum. Zira şahsınızı yakından tanırım. Hür düşünce ve karara saygılı bulunduğunuzu biliyorum.”

M. Kemal ve Ali Suat bu görüşmelerden sonra da münasebetlerini devam ettirdiler. Yazışmalar, görüşmeler sürdürüldükçe, mutasarrıfın “tarafsızlık” ilkesi içinde, millî teşkilâta da yardımcı olduğu görülmüştür. Ali Suat Bey, bir ara askerî ve mülkî erkânla, halk temsilcileri ile görüşmüş, onların Heyet-i Temsiliye safında yer almalarını da önermiştir. Ancak, İzmit'in İstanbul'a yakınlığından çekinen bir kısım halk, İtilâf Devletlerinin veya hükümetin kendi şehirlerine tedip kuvveti bile gönderebileceğinden korkmakta idiler.

M. Kemal Paşa ise Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'ne, mülkî ve askerî yetkililerle yaptığı görüşmelerde, Damat Ferit Hükümetinin yakında düşme ihtimali bulunduğunu, o yüzden de serbestçe hareket etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin işbaşına geçmesinden sonra, Ali Suat Bey Heyet-i Temsiliye ile daha yakın ilişkiler içinde hareket etti. Nisan 1920'ye kadar meydana gelen hadiselerde M. Kemal Paşa'nın görüşlerinde daha isabetli olduğunu anladı. Nitekim Damat Ferit Paşa, Adapazarı ve Düzce ayaklanmalarının cereyan ettiği bir sırada, Ali Suat Bey'i görevden almış ve yerine kendi taraftarı olan İbrahim'i göndermiştir.¹¹

İzmit Mutasarrıfı Suat Bey'in bu tutumu bölgedeki diğer mülki idarecileri de etkilemişti. Sivas Kongresinin yapıldığı günlerde Kastamonu Valiliği'ne Kastamonu Jandarma Komutanı Osman Nuri Bey vekâlet ediyordu. Osman Nuri Bey Sivas'a karşı bir durum almıştı. Bu durumu öğrenen Mustafa Kemal Paşa Kastamonu'ya yeni bir mıntika kumandanı atanmasını ve duruma hâkim olmasını XX. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'dan istedi. Ali Fuat Paşa Albay Osman Bey'i Kastamonu'ya mıntika kumandanı olarak atadı. 16 Eylül'de duruma hâkim olan Osman Bey, Defterdar Ferit Bey'i vali vekili olarak atadı. Bu sebeple 16 Eylül tarihine kadar Kastamonu, Bolu ve çevresi İstanbul ile irtibatını kesmiş değildi. Mustafa Kemal Paşa, 17 Eylül'de Albay Osman Bey'e Bolu'nun İstanbul ile irtibatını kesmesi gerektiği talimatını verdi.¹² Bolu Mutasarrıfı Ali Haydar Bey İstanbul ile irtibatı kesme işini biraz ağırdan aldı. Bunda İzmit mutasarrıfı Suat Bey'in de etkisi vardı. Suat Bey Heyet-i Temsiliyenin İstanbul ile irtibatı kesme kararına uymamıştı ve bu konuda tarafsız olmak düşüncesindeydi. İzmit mutasarrıfının karşı koymasına rağmen ilk olarak Kandiralılar İstanbul ile ilişkilerini kestiklerine dair telgraf çektiler.

Kandiralılardan sonra Adapazarlılar da bir toplantı yaparak, uzun tartışmalardan sonra “İstanbul Hükümeti'ni tanımayacağız, müstakil bir vaziyet alacağız” tarzında bir telgraf

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, I, Ankara, 1987, s. 190-194; III Vesika: 120-122; Enver Konukçu, “Heyet-i Temsiliye İzmit ilişkileri (Eylül 1919 - Nisan 1920)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı:13, cilt:5 (Kasım 1988).

¹² Kamil Erdaha, *Millî Mücadelede Valiler ve Vilayetler*, İstanbul, 1975, s. 213 ve 217.

kaleme aldılar. Ancak toplantıyı idare edenler “İstanbul Hükümeti’ni tanımıyoruz, milli harekete iştirak edeceğiz” şekline sokarak telgrafı 28 Eylül’de çektiler¹³. Adapazarı İstanbul ile ilişkilerini kestiği günlerde Geyve Kazası halkı da bir toplantı yaparak İstanbul ile irtibatını kesti¹⁴. Düzceliler telgrafla İstanbul’a sadakat bildirmek istedilerse de Adapazarlılar bunun önüne geçerek “Biz milli harekete katıldık, sizin böyle bir telgraf çekmenize müsaade edemeyiz” diyerek engel oldular¹⁵.

Bütün olumsuzluklara rağmen Bolu 23 Eylül’de İstanbul ile irtibatını kesti. Mutasarrıf 28 Eylül’de Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği telgrafında, emirlerinin yerine getirildiğini ve İstanbul ile irtibatın kesildiğini bildirmekteydi¹⁶. Heyet-i Temsiliye 28 Eylül’de aldığı kararla, Ereğli, Bolu, Adapazarı ve İzmit havalisindeki Kuva-yı Milliye’nin, hükümet-i merkeziyeye ihanetinden dolayı değiştirilmesi gerektiğini padişaha arz etmesini, Ferid Paşa Kabinesi’nin devamı halinde İstanbul’a harekete hazır olduklarını bildirmelerini istemiş ve bu şekilde hareket edileceği bölgedeki Kuva-yı Milliye tarafından İstanbul’a iletilmiştir¹⁷.

Anadolu’daki vilayet ve mutasarrıflıkların da kolordular gibi aynı düşünce etrafında birleşmeleri üzerine bu baskılara dayanamayan Damad Ferid Hükümeti, 1 Ekim 1919’da istifa etmek zorunda kaldı. Yeni kabineyi Anadolu’ya yakın isimlerden Ali Rıza Paşa kurdu.

Bir müddet sonra Yavuz zırhlısının İzmit Körfezi’nde alı konulmasını bahane eden İngilizler, Mondros Mütarekesi gereğince 6 Temmuz 1920’de İzmit’e asker çıkardılar. 23 Ekim 1920’de İngilizlerin koruması altında Yunanlılar Karamürsel’i işgal ettiler. 26 Ekim 1920’de İngilizler İzmit’i Yunanlılara teslim ederek ayrıldılar. Yaklaşık bir yıl sonra, 27 Ekim 1921’de 11 ay 22 gün işgalden sonra İzmit, Ankara Hükümeti tarafından geri alındı. Bu işgal sırasında İzmit ve çevresindeki milli yapılanma yok edilmek istendiğinden haberleşme kontrol altına alındı.

İzmit’in geri alınmasından sonra Türk birlikleri, köyleri yakıp yıkarak kıyı boyunca kaçan Yunanlıların peşine düştüler ve Karamürsel yönünde ilerlediler. 4 Temmuz 1921’de Karamürsel Türk birliklerinin eline geçmiş, Yunanlılar gemilere binip çekilmeden önce halkın büyük bölümünü kılıçtan geçirmiş, kasabanın hemen her yerini ateşe vermişlerdi. 1921 yılı Temmuz ayı sonlarına doğru İzmit ve Karamürsel’le birlikte Değirmendere ve Kandıra da Türk askerleri tarafından kurtarılmıştır. Gebze’nin kurtuluşu ise 17 Ekim 1922’de Nurettin Paşa’nın yönettiği Birinci Ordu tarafından gerçekleştirilmiştir.

1921 yılı Haziran ayının sonlarında Adapazarı ve İzmit’in Yunan işgalinden kurtuluşu üzerine Anadolu’nun birçok şehrinde kutlamalar olmuş, bununla ilgili TBMM’ye tebrik telgrafları çekilmiştir. Örneğin Mudurnu ve Bolu’daki kutlamalar çok dikkat çekici parlaklıkta olmuştur.¹⁸

TBMM’nin açılmasından sonra da İzmit tabii olarak Ankara ile birlikte hareket etti. TBMM’nin askerî zaferleri üzerine İzmit’ten TBMM’ye çeşitli telgraflar çekildi. Sakarya Savaşı’nın yaklaştığı, Teklif-i Milliye emirlerinin uygulandığı bir sırada, 15 Ağustos 1921’de Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgraf gönderen İzmit Mutasarrıfı Saadeddin Bey, “Yakın olan selametimizi sarsılmaz bir iman ile bekleyen ve kurtuluş bayramımıza kefil olan her türlü vecibeleri aşk ve minnetle üzerine alan ve ifa ederek ümit ve mutluluk içinde idrak eyleyen liva halkıyla birlikte tebriklerimizi gönderir ve saygılarımızı sunarız”¹⁹ diyerek İzmit halkının desteğini bildiriyordu.

13 Cumhurbaşkanlığı Arşivi (C.A.) A.III-3, D.14, F. 72; Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, 1990, s. 155-157.

14 Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Ankara, 1994, s. 184.

15 Apak, *Garp Cephesi*, s.157.

16 C.A. A.III-3, D.14, F. 55.

17 Atatürk’ün Tamim, *Telgraf ve Beyannameleri*, IV, s. 103; Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, s. 10.

18 Bolu Gazetesi, 30 Haziran 1921, No: 350.

19 C.A. A.VII-2-b, D:91 F:3-56.

İzmit'te Sakarya Savaşı günlerinde İzmit Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından düzenlenen mitingde orduya destek için çalışılacağına yemin edilerek, 21 Ağustos 1921 tarihli şu telgraf Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne gönderilmiştir:

“Nihai zafer hakkında sarsılamaz bir imana sahip olan İzmit ahalisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından düzenlenen mitingde şanlı ordumuza mukaddes gayeye ulaşınca kadar malen ve bedenen hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğini ve lüzumu halinde eli silah tutan evlatlarını da mücadele meydanına sevke hazır olduğunu taahhüt etmiş ve kendilerine sarsılmaz itimat beslediği sevgili başkumandanımızla diğer muhterem kumandanlarımıza ve kahraman askerlerimize karşı hissettikleri büyük şükranın arz ve tebliğini İzmit Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden talep eylemiştir. Şehitlerimizin mübarek ruhlarına Fatihalar ithaf edilerek mitingde nihayet verilmiştir.”²⁰

Kandıra'da 25 Ağustos 1921 tarihinde, Sakarya Savaşı günlerinde on bin kişinin katıldığı büyük bir miting düzenlenmiş, aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne Kandıra Belediye ve Müdafaa-i Hukuk Reisi Ahmed, Müftü Ali Rıza, eşraftan Niyazzade İsmet, Mehmet, Nuri, Halil, Hüseyin Hüsnü, Bekir, Şeyhler Nahiyesi namına Mehmet Münif, Kaymaz Nahiyesi namına Halit Pehlivan, Akşaova Nahiyesi namına Eşref, eşraftan Hurşitbeyzade Hurşit imzalarıyla gönderilen telgrafta, “...kahraman ordumuzun başarılarının devamı uğrunda her türlü fedakârlığa amade ve hazır olduğumuzu arz ederiz. Hürriyet ve istiklalimizi mahvetmek maksadıyla Anadolu'daki topraklarımıza hücum eden katil ordu ile milli davamızın zaferine kadar son damla kanımıza kadar harbe devam edileceği ve Misak-ı Milli yolunda her bir fedakârlığı yapmak azminde olduğumuza bir defa daha ahd ve peyman ettikten sonra şurasını insanlığın nazarına koyarız ki, genç ve cengâver ordumuzu tam bir hürmetle selamlar ve başarılarının devamını Cenab-ı Hakk'tan niyaz ederiz.” denilerek Milli Mücadele'ye destek olunacağı ifade edilmiştir.²¹

Sakarya Savaşı günlerinde İzmit Mebusu Sırrı Bey, Meclis'in itimat ve selâmının orduya tebliğ edilmesine dair Meclis başkanlığına bir takrir vermiştir. Meclis tarafından kabul edilen takrir metni şu şeklideydi:

“Riyaseti Celileye 1 Eylül 1921

Aşağıdaki maddeler dairesinde Başkumandanlığa tebligat icrasını teklif ederim:

Madde 1 — Meclis-i Âli efrat, subay ve kumandan heyeti hakkında her vakitten ziyade şükran ve itimat ile mütehassistir.

Madde 2 — Meclis, Allah'ın inayetine ve Peygamber'imizin ruhaniyetine istinaden harb etmekte bulunan ordunun behemehâl zaferi temin eyleyeceğine emindir.

Madde 3 — Meclis temsil ettiği umum millet namına ordunun neferinden en büyük kumandanına kadar bütün heyet-i mecmuasına selâm ve halis temennilerini takdim ve iblâğ eder. İzmit Mebusu Sırrı”.²²

Sakarya Savaşı sırasında yapılan mitinglerin en dikkat çekicisi Yunan işgalinin acılarını yakından yaşamış Karamürsel'de yapıldı. Miting sonunda, 22 Ağustos 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne, gönderilen, ahali namına Belediye Reisi Cemal, Müftü Mustafa Asım imzalı telgrafta mitingle ve kararlarla ilgili şu bilgiler veriliyordu:

“Karamürsel'in Fatihî Kara Musa Hazretlerinin huzurunda ahd ve yemin, bütün insanlık âlemine kırk sekiz köy ahalisiyle biz bütün Karamürselliler bugün ceddimiz huzurunda ahd ve yemin ederek arz ederiz ki, hain Yunan'ın ne topundan ne tüfeğinden ne tayyaresinden ne de filosundan korkumuz vardır. Kasabamız kırk sekiz kere tecavüze uğramış, bugün

²⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Ağustos 1921, No:270.

²¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1921, No: 274.

²² TBMM. ZC. Cilt: 12, İçtima: 69,(1 Eylül 1921).

bizlere hak yolunu gösteren iki minaremizden başka bir şeyimiz kalmamıştır. Üç saat ve bir saat geride üçer yüz haneli üç köy olduğu halde oraya gitmeyerek burada küller içinde düşmanın gözbebeğine şiş saplanmış gibi duruyoruz ve duracağız. Çekileceğimiz yerimiz ceddimiz Musa'nın aguşudur. Hilal-i Ahmer'in yardımıyla geçinmiş ve Tekâlîf-i Milliye'den af buyrulan Karamürsel bugün orduya üç yüz çuval zahire bağışladığı gibi, atıyla, tüfeğiyle elli askeri de bugün cepheye sevk ettiğini ilan ile iftihar eder, ordusunun kumandanlarının Hakk'ın yardımıyla zafer elde edeceklerini kavi iman ile iman eder.

Yaşasın ordu! Yaşasın İslam âleminin başını semaya kaldıran Başkumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri!”²³

Yalova'da Sakarya Savaşı Sırasında 27 Ağustos 1921 Cuma günü, Yalova harabelerinde bütün erkek ve kadınların katılmasıyla bir mevlit okunmuş bu toplantıda alınan şu kararlar Kaymakam Demir imzasıyla ve “Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Sevgili Başkumandanımız Hazretlerine” hitabıyla Ankara'ya bildirilmiştir:

“Düşman memleketten çıkıncaya kadar her türlü mahrumiyetlere tahammül ederek ihtiyarlar dualarıyla, zenginler mallarıyla, gençler vücutlarıyla çalışmaya,

Şahadet mertebesini almayan veya şerefle dönmeyen gençler kadınlar tarafından evlerine kabul edilmeyeceğini,

Türkün istiklalini temin uğrunda mukavemette bulunan millet ordusunun muhterem kumandan heyetine hürmetler ve efradına sevgili selamların lütfen kabul buyrulmasını istirham eylerim.”²⁴

Sakarya zaferinden sonra bölgeden TBMM başkanlığına tebrik ve destek telgrafları gelmeye devam etmiştir. Bahçecik'ten 23 Eylül 1921'de, Bahçecik Müdürü Mehmet Rüştü, Belediye Reisi Hafız İbrahim, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Süleyman imzalı Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen telgrafta, “Hakk'ın yardımı ve Hazret-i Peygamberin ruhaniyetinin himmetine istinaden hiç yoktan harikalar göstererek, din ve milletimizi mahv ve izmihlale kast ve muazzez yurdumuzu gasp etmek isteyen makhur alçak düşmanın her cihetçe üstün kuvvetlerine karşı yalnız milletin maddi ve manevi muzafferiyetiyle fevkalade tedbirleriniz eseri olarak cihanı hürriyetlere ilka ve milletin kalplerini duacı ve bu mülk ve milleti selamet sahiline ulaştırdığınızdan milletin sizlere medyun-ı şükran olarak kalplerinden kopan gazi ve müşirlik unvanının verilmesi ajansının neşri üzerine kasabamız ahalisi, büyük ve küçük, büyük sevinç ve memnuniyetle haber aldı. Bu teveccühe iştirakle tebrik eyeriz ve vatanın düşmanın zulüm ayakları altından kurtulması için arzu ve emellerinizin harfiyen icrasına amade olduklarını arz ve devam-ı ömr ve afiyetinizle muvaffakiyetinizi Cenab-ı Rabbü'l-azizden temenni eyeriz.”²⁵ deniliyordu.

Karamürsel'den Sakarya Zaferini tebrik eden 12 Eylül tarihli ve “Bütün Karamürsel Ahalisi namına Belediye Reisi Mehmet Cemal, Müftü Mustafa Asım” imzalı şu telgraf Meclis başkanlığına gönderiliyordu:

“Ankara'da Âlem-i İslam'ın Alemdarı Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Dinimizin, istiklalimizin, ırzımızın, namusumuzun düşmanı olan alçak Yunanlılara maiyetinizdeki kahraman ordumuzun vurduğu darbeye umum kaza sevinç içindedir. Anadolu toprağına ayak basan Yunanlılara memleketlerine dönmek nasip olmaması duasına cesaret edildiği maruzdur.”²⁶

23 *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ağustos 1921, No: 271.

24 C.A. A:VII-2-b, D:91, F:1-38.

25 C.A. A:VII-2-b, D:91, F:4-12.

26 C.A. A:VII-2-b, D:91, F:1-88; *Hâkimiyet-i Milliye*, 14 Eylül 1921, No:292.

Kurtuluştan sonra İzmit ve çevresindeki halk Batı cephesindeki ordu için gerekli yardımlarda bulunmuşlar, Batı Cephesi'ndeki başarıları şehirlerinde kutlamışlardır. Bu meyanda İzmit'te 2 Eylül 1922 tarihinde ordunun muzafferiyeti münasebetiyle kadın-erkek bilumum halk tarafından tezahüratta bulunulmuş ve gece fener alayları tertip edilerek bütün gece eğlenceler düzenlenmiştir.²⁷

İzmit ve çevresi Milli Mücadele hareketi boyunca, tarihi içinde olduğu gibi çok hareketli günler geçirmiş, Yunan işgal ve zulmünü yaşamış, bu acıları fiilen gördüğü için savaşlar boyunca TBMM ordusuna destek olmuş, milli ruhu ve bilinci devamlı ayakta tutmuştur. Şehir ve kasabalardaki yöneticiler, belediye başkanları, müftüler ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri temsilcileri halkı üzüntü ve sevinç günlerinde bir araya getirerek bu ruhu canlı tutmayı başarmışlardır.

1900'ler, Tersane önünde bekleyen gemiler. Arkada Hamidiye ve Mecidiye görülüyor.

1920'ler, Yavuz Zırhlısı, İzmit Tren İstasyonu önlerinde demirli yatarken.